

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 21, Mart 2018, s. 98-116

Yrd. Doç. Dr. İbrahim TOZLU

Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Bölümü, tozluibrahim@hotmail.com

SOSYAL MEDYA HADİS PAYLAŞIMLARINDA TEKFİR PROBLEMİ¹

Özet

Metodolojisi dikkate alınmadan İslamî bir konunun sosyal medyada paylaşılması pek çok problemi beraberinde getirir. Tekfir sorunu bunlardan biridir. Bir kişi hakkında kâfir hükmü vermek anlamına gelen tekfirin, ayet ve hadislerden yola çıkarak sosyal medya kullanıcıları tarafından yaygınlaştırılması, fert ve toplum hayatında derin yaralar meydana getirir. Birçok kişinin, İslam ve Peygamberini daha yakından tanımak için günümüz sosyal medyasında arama yaptığı görülmektedir. Bu çalışmada Müslümanların birbirini tekfirle suçlamasına dair bazı sosyal medya örnekleri incelenecektir.

Tekfir problemlerinin önüne geçebilmenin yolu, “Peygamber” bilincini özellikle sosyal medyada doğru oluşturmakla mümkündür. Aynı zamanda bu, paylaşımlarda çeşitli örneklerine tanık olduğumuz mezhep taassubu ile de yakından alakalıdır. Farklı fikirleri tartışmanın üslubu ve neticesi, Müslümanın diğer bir Müslümanı tekfir etmesi değildir. Aksi halde sosyal medyada pek çok dinî davranış ve ifade bozuklukları, Müslümanlar arasında hızla yaygınlaşacak veya bu durum İslam karşıtlarınca suiistimale açık görülecektir. Bu bağlamda bazı tekfir örnekleri, etkileri ve sonuçları ile irdelenecek ve çözüm önerileri paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Hadis, Medya, Facebook, Mezhep, Tekfir.

¹Bu makale, 26-28 Ekim 2017 tarihleri arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen “III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu”nda sözlü olarak sunulmuş bildirinin yeniden gözden geçirilmiş şeklidir.

HADITH SHARING ON SOCIAL MEDIA AND TAKFIR PROBLEM

Abstract

Without considering methodology, the sharing of an Islamic subject in social media brings with it many problems. Takfir problem is one of them. Takfir which means to declare someone an unbeliever is widely used with verses and hadiths by social media users leads to deep sores in individual and community life. Many people seem to have searched in social media to get to know Islam and the Prophet more closely. This study will examine Muslims on the social media blaming each other for being unbeliever.

The way to avoid the Takfir problems goes through by creating awareness towards the Prophet especially on social media. At the same time, this is closely related to the madhhab fanaticism we have witnessed in various examples of sharing. The method and the result of discussing different ideas is not to deny another Muslims belief. Otherwise, many religious behavior and expression disorders in the social media will spread rapidly among the Muslims, or this situation will be seen as open to misappropriation by the anti-Islamists. In this context, some examples of takfir will be examined with their effects and results, and some suggestions for resolution will be shared.

Keywords: Islam, Hadith, Media, Facebook, Madhhab, Takfir.

GİRİŞ

Hız. Peygamber (s.a.s), Mekke’de dünyaya geldikten yıllar sonra dinî anlatması kendisinden istenmiştir. Bu süreç içinde Allah Teâla onu kemale erdirmiş ve peygamber olarak gönderileceği toplumu kendisine tanıtarak “Son Nebi” sıfatıyla insanlara dinî tebliğ etmesini emretmiştir. (Kuran: 5/67; 16/125). Deyim yerindeyse bu zaman zarfında Hız. Peygamber (s.a.s) muhataplarını tanımıştır. Buradan bir müminin, dine dair bir konuyu anlatılırken İslamî ilimlere ve sosyal çevre şartları gibi birçok alana vâkıf olması sonucu çıkartılabilir. Zira metodolojisi bilinmeden anlatılan bir konu problem doğuracaktır. Bu, dinin değil dinî anlatan kişinin bir sorudur.

Günümüz sosyal medyasında bir kişi hakkında kolayca hüküm verilebildiğini, kişi veya kişilerin tekfir edilebildiğini görebilmek mümkündür. “Mümin bir kişi hakkında kâfir hükmü vermek” anlamına gelen tekfir, bu çalışmada bazı sosyal medya örneklemleri üzerinden değerlendirilecektir. Zira tekfirin, fert ve toplum üzerinde oluşturabileceği sosyo-psikolojik sonuçları inanç açısından derin yaralar meydana getirebilecek ciddi bir problemdir. Bu bağlamda fikir özgürlüğü hiç kuşkusuz sınırsız değildir. Bir kimsenin özgürlük sınırı, bir başkasının hürriyet alanı ile denetim altındadır. Bu bağlamda hiç bir kimse din adına hüküm verirken yalnız başına değildir. Dinî koyanın (şârinin) kanunları ile bunları yürütenin (peygamber) denetimi altındadır. Din adına hüküm verenin, gerek Şârî’ gerekse Peygamberin muradını anlayıp hükme bağlaması gerekir ki bu metodoloji gerektirir.

İslam âlimleri, din kaynaklarının anlaşılması ve yorumlanabilmesi adına cansiperane gayret etmişlerdir. Hız. Peygamberin (s.a.s) sözleri, ilk kaynağına isnad edilmek suretiyle bir metodoloji içinde nesilde nesile nakledilmiş ve bu ilim dalı *rivayetül-hadis* (hadislerin nakledilmesi) adıyla bilinmiştir. Ancak bu usul, çoğunlukla yorum ve açıklamayı zorunlu kılmıştır. Bu da

hadisin içerdiği anlam ile nakledenin özelliğini en iyi şekilde anlayıp, rivayeti nakletme metodudur ki buna *dirayetül hadis* adı verilir. Her ikisiyle asıl kast edilen, metnin çağrıştırdığı anlamdır. Nakledilen sözün değeridir, bize ne demek istediğidir. Ayet veya hadisin anlatmak istediği gerçek anlam bu yüzden önem arz eder. Nassın insan hayatı ile örtüşüp örtüşmediğini anlamak ve ona göre güncel hükümler gerekir.

Aşağıda tarihi süreçte tekfir problemine dair temel bilgiler verildikten sonra konu ile ilgili bazı sosyal medya örnekleri irdelenecektir.

TARİHİ SÜREÇTE TEKFİR PROBLEMİ

İslam toplumunda, çoğunluğun temel yorumlarını benimseyip tercih ettiği iki önemli düşünce okulu (mezhep) vardır. Bunlardan Mâturîdî (ö. 333/944) örtmek, gizlemek ve nankörlük etmek anlamlarına gelen küfrü; “Peygamberin tebliğ etmiş olduğu dinin esaslarını inkâr etmek” (Mâturîdî, 2005: III, 387) şeklinde izah etmektedir. “*Ey iman edenler! Allah’a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş olur.*” (Kuran: 9/136) meâlindeki ayette zikredildiği üzere tekfirin derin anlamlar içerdiğini savunur. Ebu’l-Hasan el-Eş’arî (ö. 324/936) ise şöyle demektedir: “Tasdik ederken dil ile ikrâr ve amel etmek şart değildir. Allah’ın emrine aykırı olan her davranış günahdır; ancak tövbe edilirse Allah günahları bağışlar. İslam demek, iman etmekten daha geniş bir anlama sahiptir.” (İbn Asâkîr, 1983: s. 160, 385).

Her iki imama göre bir kimse, Allah’ın varlığını kabul ederken, peygamberlerden veya ilahî kitaplardan birini veyahut ayetlerden bazısını reddediyor hatta Hz. Muhammed’e (s.a.s) muhalefet edip ayetlerle alay ediyorsa, diliyle inandığını söylese bile kalpten inanmadığı (münâfık) için kâfir hükmünü alır. (Teftazânî, 1998: V, 178, 179). Nitekim Kur’an, Müslüman biri küfür kelimesini söylerse (Bkz. Kuran: 9/74) veya İslam’dan geri dönerse (Bkz. Kuran: 2/217; 3/106; 9/66) veyahut küfründe ısrarcı olursa (Bkz. Kuran: 3/90) o kişinin mümin olmayacağını beyan etmektedir. Öte yandan bir kimsenin küfrüne hükmetmek (tekfir), kalpte gizlenmiş bir husus kabul edilmiştir. Bir mümin hakkında kolay verilen hüküm değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s), bir kimse Allah’ın varlığını ve birliğini kendisinin de peygamberliğini kabul edene değin mücadele edeceğini beyan etmiştir. (Buhârî: İman, 17; Müslim: İman, 32). Tevhid kelimesini söyleyen kimsenin ırzını, malını korumayı güvence altına almasını istemiştir. (Buhârî: İ’tisâm, 2; Müslim: İman, 33). Kibleye yönelip cemaat halinde namaz kılanları “*Bizim namazımızı kılanlar*” (Buhârî: Salât, 28) diyerek İslam güvencesi altında tutmuştur. Bunlar her iki imama göre bir mümini tekfir etmenin kolay olmayacağını gösteren delillerden sadece bir kısmıdır. Aynı şekilde bir mümini öldürmenin karşılığının ancak küfür olacağı (Buhârî: İman, 36; Müslim: İman, 116), bir mümine “Kâfir” diyenin kendisinin küfre gireceği (Buhârî: Edeb, 73; Müslim: İman, 111) gibi birbirini teyit eden birçok hadis bulunmaktadır. Burada onları zikretmek makalenin kapsamını aşacaktır.

Tekfir konusunu esas alan rivayetlerin genelinden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber (s.a.s), küfür alametinin açıkça belli olması gerektiğine işaret etmiştir. Nitekim Hz. Peygamberin (s.a.s) vefatında henüz on sekiz yaşında olan genç sahabî Hz. Usâme’yi (r.a), silah korkusuyla şahadet getirdiğini düşünerek bir kâfiri katletmesi üzerine “*Kalbini yarıp baktın mı? Nereden anladın?*” (Buhârî: Zekât, 1; Müslim: İman, 8) sözleriyle şiddetle uyarması bunu göstermektedir. Bir başka rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) “*Kıyamet günü o kişi kelime-i tevhidi söylemiş*

olarak (mümin olarak) gelirse sen ne yapacaksın?” (Müslim: İman, 160) diye ısrarla o kadar tekrar etmiştir ki Usâme (r.a), bu yaptığından “Keşke o gün ben yeni iman etmiş olsaydım” diyerek pişmanlığını dile getirmiştir. Dolayısıyla gerek ayetlerde gerekse hadislerde bir kimse-nin öncelikle küfrüne değil iman etmesine yönelik bir yaklaşım aranmıştır.

Öte yandan Hz. Peygamber’in (s.a.s), Mekke’nin fethi sırasında yapmış olduğu fetih hazırlıklarını şehirde bulunan yakınlarına haber verip korumak isteyen sahabe Hatîb b. Ebî Beltea’yı affetmesi (Buhârî: Cihad, 141; Müslim: Fedâilü’s-sahabe, 161) bu yaklaşımın bir göstergesidir. “Mümin kardeşine silah doğrultan bizden değildir” (Buhârî: Megâzî, 8, 12, 54; Müslim: İman, 160) buyurması da bir mümine nasıl davranılacağını göstermesi bakımından ayrıca önem arz eder. Tekfirin kolay bir sonuç olmayacağını gösterir. Hz. Peygamber’in hayat tarzında benzeri uygulamalar, sahabe için önemli örneklik teşkil eder. Bununla birlikte sahabe arasında meydana gelen ihtilaflar da yok değildir ve nifak bağlamında olursa günah olarak değerlendirilmiştir. Zira sahabenin fazilet ve adalet sahibi olması, masum (günahsız) kabul edilmelerini gerektirmez.

el-Milel’ini yazarken objektif davrandığı kabul edilen Şehristânî’ye (ö. 548/1153) göre, İslam inanç sisteminde tekfirle alakalı ilk önemli adım Hâricîler tarafından atılmıştır. Ona göre gerek sahabe ve râşid halifeler devrinde, gerekse tâbiun döneminde olsun, her dönemde meşru imama karşı koyan kişi “Hâricî” olarak adlandırılmıştır. Hz. Ali ile Hz. Muaviye (ö. 60/680) arasında cereyan eden Sıffîn Savaşı (37/657) sırasında *إِن الْحُكْمُ لِلَّهِ* “*Hüküm ancak Allah’ındır*” (Kuran: 12/40, 67; 28/70, 88; 40/12; 47/10) ayetini okuyarak ilk defa hakem tayin edilmesini ortaya atanlar Şehristânî’ye göre Hâricî zihniyete sahip kişilerdir. (Şehristânî, 1968: I, 114). Bu bağlamda Hz. Osman’ın (ö. 35/656) şehid edilmesinin ardından göreve gelen Hz. Ali’nin (ö. 40/661), ilk karşılaştığı önemli hadise halifenin katillerinin bulunmasıdır. Halifenin katillerinin bulunması iddiasıyla tefrika oluşturanlar yine Hâricî anlayışa mensup kişiler olup “Osman’ı hepimiz öldürdük” diyen isyancılarıdır. (Yavuz, 1993: VII, 321). Cemel Vak’ası’nda da durum farklı değildir; Şia ve Hâricîler Hz. Ali’yi haklı görerek karşı olanları tekfir etmiştir. Bu hadise-de Mu’tezile’nin çoğunluğu, Hz. Ali’yi haklı görmekle beraber söz konusu olaya karışanlar hakkında, hangisinin haklı hangisinin haksız olduğunun bilinemeyeceğini düşünmektedir. Nitekim Mu’tezile’nin kurucusu Vâsıl b. Atâ (ö. 131/748), Hz. Osman’ın şehadeti olsun Cemel ve Sıffîn’de ölenler olsun, bu işe ortak olanların büyük günah (Mürtekb-i Kebîre) işlediğini, mümin olamayacaklarını kâfir de sayılmayacaklarını söyler. Onlara göre bu kişiler fâsıktır ve tövbe etmeden ölürlerse ebedî cehennemliktir.

Ancak “*Ehl-i sünnet* içinde Selefîyye’ye mensup âlimlerin çoğu, ashap arasında ortaya çıkan ihtilâfları tartışma konusu yapmamıştır. Onlara göre hata etmiş olsalar bile savaşı iki sahâbe grubunu Allah affetmiştir. Eş’ariyye ve Mâtürîdiyye’ye bağlı Sünnî kelâmcıların hemen hemen tamamı, Hz. Ali’nin haklı, karşı tarafın haksız olduğunu düşünür. Sünnî kelâmcılara göre savaş bittikten sonra muhalif grup liderlerinin pişmanlık duyduklarına ait rivayetler, onların hatalı olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte hatalarından ötürü tekfir edilemeyecekleri gibi fâsık oldukları da iddia edilemez. Çünkü onlar, Müslümanlar arasında ihtilâf çıkarmak gayesi taşımamıştır. Bilakis Hz. Ali’ye karşı çıkışları ictihadlarının sonucu olmuştur. Kaldı ki hâdiselere karışanlar arasında Allah’ın kendilerinden razı olduğu bildirilen ve cennetle müjde-len sahâbiler bulunmaktadır.” (Yavuz, 1993: VII, 322). Dolayısıyla sahabe, Cemel Vak’ası’nda yer aldığı gerekçeyle tekfir edilmemiştir.

Kur'an müminler arasında anlaşmazlık olabileceğini muhtemel görür. Bunun çözüm yolunun ıslah olduğunu *وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا* “Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını ıslah edin.” (Kuran: 49/9) ayetiyle beyan etmiştir. Müslümanlar arasında kısaca özetlediğimiz mezkûr anlaşmazlıklarda, birbirlerini tekfir etmenin veya savaşa girmenin çözüm yolu olduğunu gösteren ne bir ayet ne bir hadis bulunmaktadır. Bilakis Kur'an, selam veren bir kimse hakkında, mümine dünya hayatının geçici nimetlerine kapılıp göz dikmemeyi öğütleyerek “*Sen mü'min değilsin, demeyin.*” (Kuran: 4/94) diye uyarır. Bu yüzden mümin hakkında tekfir, açıkça beyan edilmedikçe doğru görülmez.

Diğer taraftan Kur'an-ı Kerîm, Uhud Savaşı'nda durumlarını açığa çıkartmak için “*Gelin, Allah yolunda savaşın veya savunmaya geçin*” denilince içinde nifak olanların “*Eğer savaşmayı bilseydik, arkanızdan gelirdik*” demelerini müminlere örnek gösterir. Onların bu hâli Kur'an'da “*O gün onlar, imandan çok küfre yakın idiler.*” (Kuran: 3/167) ayetiyle beyan edilmiştir. Bazı müfessirlere göre bu ayet, o gün, içinde nifak olup “*arkanızdan gelirdik*” diyenlerin kalplerinde olanı ancak Allah bilir manasında anlaşılmıştır. Nitekim bunu vurgulamak için ayette “*imandan çok küfre yakın idiler*” denilmiştir. Zira aynı ayetin devamı “*Ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı*” şeklinde zikredilmektedir. Bu, onların lisanı kalplerinde olanı doğrulamıyor demektir. Her ne kadar onlar dilleriyle iman ettik deseler de ayet “*Oysa Allah, içlerinde gizledikleri şeyi çok iyi bilmektedir.*” şeklinde biter. Müfessir Vâhidî (ö. 468/1076) bu ayetin “Bir kimse Kelime-i Tevhid'i açıktan söylüyorsa, o kişi tekfir edilmez” anlayışına delil teşkil ettiği söylemektedir. Ona göre Yüce Allah, içinde nifak olanların kâfir olduklarını bildiği halde “*İmandan çok küfre yakın idiler*” buyurmuş ve açıktan tekfir kelimesini zikretmemiştir. Çünkü kalplerde olanı Allah'tan başka hiç kimse bilemez.” (Râzî, 1999: IX, 424).

İman ve küfür konusunu -en detaylı şekliyle- itikâdî mezhepler ile dine dair uygulamaları (amel) esas alan fıkıh mezhepleri incelemiştir. Şia ve Hâricî düşünce mensupları, fikirlerini ayet ve hadislerle temellendirmiş ancak içtihatları kabul görmemiştir. İslam toplumunda gerek Şia ile Haricîler gerekse Mu'tezile, Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye gibi birçok inanç sistemi halen etkilidir. Son üçü diğerlerine göre daha yaygındır. Hiç kuşkusuz bir düşünce yapısının mezhep adını alabilmesi için mutlak manada sahih olması gerekmez. “İslâm'a mensubiyeti, itikadî veya siyasî konularda yoğunlaşması, bu yoğunlaşmanın gruplaşmaya dönüşmesi yanı sıra bir metodolojisinin olması gerekir.” (Üzüm, 2004: XXIX, 526-532). Dolayısıyla her fikrin, kendi içinde tutarlılık taşıyıp taşıyamaması önemlidir.

Tarihî sürecine dair bu kısa bilgileri verdikten sonra, aşağıda tekfir konusuyla irtibatlı olduğunu düşündüğümüz bazı güncel sosyal medya paylaşımlarına değinmek isteriz. Bunların sıradan bir propaganda olmadığı veya propaganda kabul edilse bile, ciddi problemler içerdiği aşîkârdır. Elbette bir mezhebin propagandasını yapmak, yeni bir din ihdas etmek değildir. Ancak her birinde sosyal çevrenin etkisi, siyasî olayların izleri, inanç ve kültürlerin yansımaları olacaktır. Bunlar, bir ferdin inanç yapısını şekillendirecektir. Bu sebeple “tekfir” bağlamında sosyal medya hadis paylaşımlarında görülebilen bu tür aşırılıkların sosyal ve psikolojik tahlillerinden ziyade, bazı sosyal medya kullanıcıları tarafından ayet/hadisler hakkında nasıl yorumlar yapıldığına dikkat çekilecektir. İslamî kaynaklara göre söz konusu nassın hakikatte nasıl anlaşılması gerektiğine işaret edilecektir.

SOSYAL MEDYA VE HADİS PAYLAŞIMI

Sosyal medyanın olumlu ve olumsuz yönlerinin tartışılabilir olması bir yana bırakılırsa, pek çok kimsenin, dinî argümanlarla inancını bu alanda ifade etme imkânı bulabilmesi elbette önemli bir kazanımdır. Bu yönüyle sosyal medya, dinî konuların analizine fırsat veren bir yer hatta dinî konuların paylaşımında etkileri bağlamında bilgi ve iletişim alanıdır hiç kuşkusuz. Ancak sosyal medya kullanıcılarının İslam'ı ve Peygamberi daha yakından tanımak için doğru sitelerden bilgiye ulaşması gerekir. Aşağıdaki örnekler, güvenilir paylaşım sitelerine ne kadar ihtiyaç hissedildiğini ortaya koymak için seçilmiştir. Zira örneklem olarak seçilen bu paylaşımların her biri, olumlu veya olumsuz olarak tartışılır niteliktedir. Sosyal medyada hadisler üzerinden tekfir konusunun nasıl işlendiğine dair zikredeceğimiz ilk örnek, genellemeci zihniyet ile alakalıdır.

Birinci Örnek: Genellemeci Zihniyet ve Yönetim

“Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir” (Kuran: 5/44), *“Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerin ta kendileridir”* (Kuran: 5/45) ve *“Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, fasıkların ta kendileridir”* (Kuran: 5/47) meâlindeki bazı ayetler, sosyal medyada siyaset ve yönetimle irtibatlı olduğu iddiasıyla paylaşılmaktadır. Mezkûr ayetlerden yola çıkarak kimi paylaşımcılar, iman ve küfür arasında net ayrımlar yapmakta ve tekfir hakkında çeşitli hükümlere varmaktadır. Her ne kadar nüzul sebeplerinde ihtilaf olsa da Allah'ın indirdiği ile hüküm vermeyen bir Müslümanın bu kapsama alanına girebileceği sonucunu çıkartan paylaşımlara rastlamak mümkündür. (islaminida, 2017). Geçmiş ulemanın yaşadıkları ortamı dikkate alarak vermiş oldukları hükümleri, analiz etmeden günümüze aynen uyarlayan ve mutlak anlamda küfrü ele alanlar (davetulhaq, 2017) ile aynı ayetle tekfiri “Tâğut” ve “Şeriat” (tagut, 2017) kelimeleriyle öne çıkartıp yorumlayanlar da bulunmaktadır.

Bu paylaşımları sıradan bir propaganda görmek doğru kabul edilemez. Zira fert düzeyinde sonuç çıkartmanın bir sonraki adımı çok daha ciddidir. Devletler statüsünde “Tekfir” ile “İslam ve Küfür Devleti” tartışmalarını gündeme getirmektedir. Nitekim sosyal medyada bu bilgiler, “25. Kare” veya “Subliminal Telkin” olarak yerleştirilmektedir. (Bkz. dunyavegercekler, 2017). Nitekim TBMM meclis görüşmeleri görseli kullanılarak “Allah Teâla'nın indirdiği kanunları yürürlükten kaldırmak, onların yerine geçmek üzere kanunlar koymak ve bu beşeri kanunlarla hükmetmek küfürdür.” (tevhid, 2017) şeklinde sonuç çıkartılması bu düşüncüyü teyit etmektedir. Bununla birlikte “Şeriatı uygulamayanlar onu inkâr edip önemsiz sayarlarsa dinden çıkarlar. İnkâr ve hafife alma söz konusu olmaksızın şeriatı uygulamayarak günah işleyenler zalim ve fasık olurlar ancak kâfir olmazlar.” (Bkz. yenisafak, 2017; sorularlarisale, 2017) denilerek yapılan paylaşım da dikkat çekmektedir.

Tarihî süreç içinde ele alırken değindiğimiz gibi “Ehlişünnet” (Yavuz, 1994: X, 525) ve İslam toplumunun çoğunluğunun tercih ettiği anlayışa göre aynı ayetler, “bilerek ve hafife alınarak yapılırsa” anlamında kullanılmış olup üçü de kâfirlerle alakalıdır. İslamî kaynaklarda genelleme yapılmamıştır. Sadece Hâricîler söz konusu ayeti, tekfir ile ilgili delil kabul etmektedir. (Mâturîdî, 2005: III, 531: Râzî, 1999: XII, 367). Söz konusu ayetlerde inandıkları halde amel etmeyen müminleri tekfirle kuşatan bir ifade yoktur. Zalim ve fasık olmakla kâfir olmayı Hâricîler dışında İslam âlimleri “Tekfir” olarak görmez. Kaldı ki söz konusu ayetlerde Kâfir-Zalim-Fasık kelimeleri ayrı ayrı zikredilmiştir. (Bkz. Kuran: 68/35).

Ayet ve hadislerdeki bu hükmü “genellemeci anlayışla” paylaşma açan sosyal medya kullanıcılarının, “Haricî” kişilerin düşünceleri ile örtüştüğü ifade edilebilir. Nitekim Buharî (ö. 256/870), “Hâricî” zihniyete “Doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmediğçe, Allah bir toplumu saptıracak değildir.” (Kuran: 9/115) mealindeki ayeti delil getirerek kendi döneminde dikkat çekmiş ve şöyle demiştir: “İbn Ömer, Hâricîleri insanların en şerhileri olarak görür ve ‘Onlar, Allah’ın kâfirler hakkında nazil olan ayetleri, müminler hakkında kullanmışlardır’ derdi.” (Buhari: İstitâbe, 6).

Dolayısıyla Hâricîlerin dini anlama ve yorumlamadaki tutum ve davranışları tarih boyunca bellidir. Bu bakımdan sosyal medyada siyaset ve yönetime dair ayet/hadisleri paylaşırken her paylaşımcının, “Genellemeci Zihniyet”e karşı son derece dikkatli olması gerekir. Ehlisünnet olduğunu iddia eden bir paylaşımcının, genellemeci bir zihniyetin günümüzdeki savunucusu hatta davetçisi olması mümkündür. Çünkü genellemeci zihniyeti temsil eden Hâricî, ister sahabe ister tâbiün isterse bir başka dönemde olsun, tarih boyunca ümmetin ittifak ettiği meşrû bir halife başkaldırmakla tanınan kişidir. (Şehristânî, 1968: I, 114). Kaynaklara göre “Haricîlik” hak bir mezhep olarak kabul görmez. (Fığlalı, 1997: XVI, 174). Ehli kible haramı açıkça helal kabul etmedikçe tekfir edilmez. (Bkz. Tahâvî, 1993: s. 60, 67; Teftazânî, 1998: V, 228).

İkinci örneğimiz Arapça dilinin kullanımındaki hata ile ilgilidir:

İkinci Örnek: Hadisler ve Güncel Yorum

Kur’an ve hadislerin orijinal haline vâkıf olmayanın, dinî konuları yorumlarken yanlış yapabilme ihtimali çok fazladır. Arapça önemli özelliklere sahip olmakla birlikte, buna Kur’an ve hadislerin kendi içindeki metodolojisi de ilave edildiğinde hüküm vermenin ne denli zor olacağı daha iyi anlaşılır. Nitekim aşağıdaki örnekte bu bağlamda bir hadis metninin nasıl çarpıtıldığı ve sosyal medya kullanıcılarına ne şekilde örnek gösterildiğine işaret edilmiştir. Paylaşım şu şekildedir: “Kıyamete yakın mahiyetleri ve miktarları önceden tespit edilemeyecek olan küçük bir İslam cemaati Beyaz evi (Beyaz Sarayı) çok kolaylıkla ele geçirecekler.” (gaybihaberler, 2017; slogandegil, 2017)

Gerek Ahmed b. Hanbel’in gerekse Müslim’in kitabına almış olduğu bu hadisi nakleden sahabî râvî Câbir b. Semüre’dir. Rivayetiyle teferrüd etmiştir. Bir hadisin teferrüd etmesi hadis ilminde, râvînin söz konusu rivayetiyle tek kalması (fert/garip hadis) anlamına gelir. Ferd hadisin hükmü hadisçilere göre zayıf demektir. Tek başına delil teşkil etmez. (Cezâirî, 1995: I, 371).

Hadisin orijinal şekli şöyledir: «لَا يَزَالُ الدِّينُ قَائِمًا حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ، أَوْ يَكُونَ عَلَيْكُمْ اثْنَا عَشَرَ خَلِيفَةً، كُلُّهُمْ مِنْ بَيْتِ كِسْرَى «أَوْ» آلِ كِسْرَى قُرَيْشٍ» وَصَمِعْتُهُ يَقُولُ عُصَيَّةٌ: مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَفْتَتِحُونَ الْبَيْتَ الْأَبْيَضَ، بَيْتَ كِسْرَى «أَوْ» آلِ كِسْرَى gününe değin devam edecektir. Hepsi Kureyş’ten olan on iki halife size emir olacaktır. (Ravi der ki) Müslümanlardan küçük bir grup Kisra’nın evini (veya Kisra’nın oğulları zamanındaki evi) beyaz evi fethedecektir.” (Müslim: İmare, 10; Hanbel, 2001: XXXIV, 421 (20830).

Arapça metinde geçen (الْبَيْتُ الْأَبْيَضُ) “Beyaz Ev” kelimesi, ABD Başkanlarının Washington’daki resmî ikametgâhı “Beyaz Saray=White House” ile irtibatlandırılarak sosyal medyada “Amerika’nın Sonu” (yalanyazan, 2017), “Amerika’nın Korktuğu Hadis” (slogandegil, 2017), “Abd Senatosunda Tartışılan Beyaz Saray Hadisi” şeklinde paylaşılmıştır. (Kahin, (2017) Böylelikle hadisin metninde geçen “Beyaz Ev” ile “Beyaz Saray” çağrışımı yapılmış hatta asırlarca öncesinden Hz. Peygamberin (s.a.s) bunu haber verdiği iddia edilmiştir. Öte yandan hadisin

Kütüb-i Sitte'nin ikinci önemli eseri Müslim'in (ö. 261/875) *es-Sahih*'inde geçtiği vurgulanmış ve ABD'nin ne zaman yıkılacağına dair hadisten hüküm çıkartılmıştır. Hadiste zikredilen “Küçük Bir Grup” (عَصِيَّةٌ) kavramından yola çıkılarak, Kur'an'da adı verilen İsrailoğulları'nın ilk krallarından Tâlut ile alakalı “Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenlerle beraberdir.” (Kuran: 2/249) ayetle bu rivayet bütünleştirilmiştir. (facebook, 2017). Ardından “İstanbul'un fethinin gerçekleştiği gibi bu müjde de en yakın zamanda gerçekleşecektir” (time, 2017) denilerek “Beyaz Saray”ın fethi öne çıkartılmıştır.

Hadisin metninde geçen (الْبَيْتُ الْأَبْيَضُ) “Beyaz Ev”, hadis âlimlerine göre Hz. Ömer'in hilafeti zamanında fethedilen İran'daki Kısra'nın Sarayı'dır. (Kâdî İyâz, 1998: VI, 218; Nevevî, 1972: XII, 203). Bununla birlikte hadisin metninde “Kısra'nın Evi/Sarayı” ifadesi ayrıca yer almaktadır. Bu ifadeyi, “Beyaz Saray” şeklinde yorumlamak isabetli değildir. Kaldı ki beyaz renkli nice saraylar tarihte elbette fethedilmiştir. Hiçbir hadis âlimi, “Beyaz Ev” ifadesini kendi dönemindeki İslam düşmanı bir ülkenin beyaz renkli yönetim merkezi olarak yorumlamamıştır. Bu sebeple günümüzde adı geçen “Beyaz Saray” hadiste zikredilen yer değildir. Bu yorumun ilmî bir temeli yoktur. Söz konusu ifade, siyasî eğilim sahiplerinin sübjektif bir değerlendirmedir. Toplum içinde tefrika uyandıracak şekilde ve iman-küfür sınırında ele alındığı görülmektedir.

Bir diğer örnek, sosyal medyada yer alan rivayetlerin kaynaklarına yöneliktir. Aşağıdaki misalle, internet ortamında alıntı yapılan hadis yorumlarına ilişkin kaynakların güvenilir olup olmadığı izah edilecektir. Buradan intikalle Şîî ve Sünnî kaynakların nasıl tahrif edildiği vurgulanacak ve tekfire varan yaklaşımlara dikkat çekilecektir.

Üçüncü Örnek: Kaynak Karmaşası ve Sünnî/Şîî Yaklaşımlar

Sosyal medyada nakledilen rivayetlerin hangi eserler tarafından nakledildiğini ayırtmak gerekir. İnternet ortamında muazzam bir bilgi kirliliği bulunmaktadır. Bu nedenle Sünnî ve Şîî kaynaklar kimi zaman karmaşık şekilde verilebilmektedir. Hâlbuki her iki ekolün ne olduğu, hangi fikirlere sahip bulunduğu, temel inançlarına dair tartışmalar asırlardır âlimler tarafından analiz edilmiş ve sonuca bağlanmıştır. Günümüzde bunların inanç esasları ve kaynakları ile savunduğu konular tamamen ayrılmıştır. Ancak aşağıda görüleceği üzere her iki ekolün savunduğu bir konu -örneğin ehlibeyt sevgisi- geçmişte olduğu gibi günümüzde birçok tartışmalara yol açmakta ve gündem olmaya devam etmektedir.

Hiç şüphesiz Ehlibeyt ile irtibatlandırılan ayet ve hadisler vardır. Çalışma kapsamında meselenin konumuzla ilgisi, ehlibeyt sevgisine dair yorum farklılığı olup yapılan paylaşımdır. Ehli beyt ile alakalı tartışmaların yeri burası olmadığı kanaatiyle ilgili ayet ve hadislerin detaya girmek istemiyoruz. “Ehlibeyt Sevgisi” ve “İmamet” anlayışını bir araya getirdiğini kabul ettiğimiz “*Sefine Hadisi*”nin sosyal medyada nasıl tartışıldığına ve Sünnî-Şîî ekseninde ne şekilde yayıldığına aslî kaynaklara müracaat etmek suretiyle dikkat çekmek isteriz. Rivayet şöyledir: *أَنَّ مَثَلَ أَهْلِ بَيْتِي فِيكُمْ مَثَلُ سَفِينَةِ نُوحٍ، مَنْ رَكِبَهَا نَجَا، وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ* “Ehlibeytimin aranızdaki misali, Nuh'un gemisine benzer. Ona binen kurtulur, binmek istemeyen helak olur.” Kaynakları aşağıda irdelenecektir.

İmamet anlayışı Şia eksenli bir inanç meselesidir. Şia'ya göre “İmâmeti tesis etmek Müslümanlar üzerine vâciptir. İmâmet nübüvvete tâbidir. İmamlar dinî hükümlerin tebliği ve yerine getirilmesi, mürtedlerle mücadele edilmesi gibi konularda peygamber makamındadır. Devrin

imamını tanımak ve ona yardım etmek bu yüzden vâciptir.” (Öz, 2000: XXII, 202). Onun için gerek ehlibeyt sevgisi gerekse imamet konusu, Müslümanların hassasiyetini gerektiren bir husustur.

Sünnî kaynaklarda “Sefine Hadisi”ne ilk defa yer veren Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) (Hanbel, 1983: II, 785 (1402) ile Bezzâr’dır (ö. 292/905). (Bezzâr, 2009: IX, 343 (3900); XI, 329 (5142). Bezzâr, eserinde ravinin zayıflığına “kavî değildir” lafzıyla dikkat çeker ve ibade-tiyle maruf bir zahid olduğuna işaret eder. Konu ile ilgili nakledilen rivayetleri inceleyen Hey-semî (ö. 807/1405), her rivayette ağır cerh lafızlarıyla mecruh olan ravilerin bulunduğunu ifade etmektedir. (Heysemî, 1994: IX, 168 (14980, 14981, 14982). Bu yönüyle rivayet, Sünnî kaynak-lara göre problemlidir ve hüküm çıkartılması sahih görülmez.

Şia’nın önemli muhaddisi Şeyh Sadûk (ö. 381/991), dört önemli hadis kitabı (Kütüb-i Er-baa) içinde ikincisi kabul edilen *Men lâ yahduruhu’l-fakih* adlı eserinde rivayete yer vermez. Ancak sekizinci imam Ali er-Rızâ’nın (ö. 203/819) hayatını anlatıp sözlerine yer verdiği ve haberleri kendisine isnad ederek naklettiği *Uyûnü ahhâri’r-Rızâ* (Şeyh Sadûk, 1958: II, 30) adlı çalışmasında bu rivayeti zikreder. Ayrıca Şeyh Sadûk ile İmam Ali er-Rızâ aynı dönemde ya-şamamıştır. Görüşmeleri tarih olarak mümkün değildir. Bu nedenle rivayetleri İmam Ali er-Rızâ’ya isnad etmesi “sahih hadis” anlamında –Sünnîlere göre- isabetli değildir. Rivayetin bir başka Şia hadis kaynağı *Vesâilü’ş-Şia*’dır. Şia’nın dört önemli hadis eserini, en güvenilir buldu-ğu kaynakları incelemek suretiyle on sekiz yılda telif ettiğini iddia eden müellif el-Hurr el-Âmilî (ö. 1104/1693), mezkûr rivayeti mütevatir olduğu gerekçesiyle senedsiz olarak verir. (Hurr, 1968: XVIII, Hadis no: 33125).

Dikkat edileceği üzere Şîî hadisçiler, rivayeti ehli beyte isnad etmekle yetinmekte, arada-ki ravilerin ittisaline Sünnîler gibi itibar etmemektedir. Oysa hadisin sıhhatinde “ittisal” en önemli beş ilkeden biridir Sünnîlere göre. Dolayısıyla Şia kaynaklarında rivayetin isnadı yoktur. Sünnî kaynaklara göre “Sefine Hadisi”nin isnadı sağlam değildir.

Sosyal medyada bu rivayet, daha ziyade el-Meclisî nisbesiyle Şîî müellif Muhammed Bâkır’ın (ö. 1110/1698), dört yüz kadar Şîî hadisçinin eserinde yer alan çeşitli rivayetleri bir araya getirdiğini söylediği *Bihâru’l-envâr*’ı kaynak gösterilerek nakledilmektedir. Oysa bu eser “Bin yıllık Şia rivayetlerinin hemen hepsini toplama gayretiyle yazıldığı için sahih haberler yanında bazı uydurma rivayetleri de ihtiva etmekle tanınır. Eser, Şia’ya ait zengin bir kültür hazinesi olmasına rağmen, gerek Şia’ya gerekse İslâm ümmetinin birliğine büyük zararı doku-nan asılsız birtakım bilgilerle doludur. Şia imamlarına nisbet edilen ve onları insanüstü nitelikle-re bürüyen kerâmetlere ilişkin rivayetlere, ilk üç halifeyi kötüleyen ve ümmetin çoğunluğunu rencide eden sözlerle yer vermekle meşhur olmuştur.” (Öz, 1992: VI, 141).

Sefine Hadisi, Şîî ve Sünnî kaynaklar ayrıştırılmadan sosyal medyada “Ehlibeyt’in dinî merciliğini ve imametini ispatlayan delillerden biri” (ihvanforum, 2017), “Ehlibeyt’e itaat etmenin farz olduğuna, Ehlibeyt’e tevessülün meşruiyetine, Ehlibeyt’e muhabbet beslemenin vacip olduğuna” delil olarak paylaşılmaktadır. (ehlibeytalimleri, 2017). İbn Teymiyye (ö. 728/1328), söz konusu rivayeti sahih bir isnadı bulunmadığı gerekçesiyle reddettiği için (İbn Teymiyye, 1986: VII, 395) sosyal medyada “Hadis Düşmanı” (medyasafak, 2017) olmakla hedef haline getirilmiştir. Hiç kuşkusuz İbn Teymiyye’nin fikirlerine dair çeşitli görüşler vardır. Ancak burada onun söyledikleri ile hadisçilerin vardıkları sonuç farklı değildir. Çünkü rivayetin “Sünnî ve Şîî kaynaklara göre senedi sahih değildir.” Ancak rivayet, ehlibeyt taraftarlarınınca

Vehhâbîliğe karşı savunulmakta ve Sünnî kaynaklar analiz edilmeksizin Sünnî müellif adları kullanılarak -yukarıda geçtiği gibi- “Birçok ehlisünnet büyüğü hadisi sahih olarak nakletmiştir” (ehlibeytalimleri, 2017; medyasafak, 2017) ifadesiyle paylaşılmaktadır.

Netice itibariyle sosyal medyada paylaşılan bir hadisin sıhhati, Sünnî ve Şîî kaynakların delil olma özelliği taşıyıp taşınaması bağlamında ciddi araştırma gerektirir. Aksi halde mezhep taassubu içinde tekfire kadar uzanan çeşitli tartışmalara yol açacaktır. Sünnî ve Şîî ayrımcılığını tetikleyecektir. Bunun bir göstergesi rivayet hakkında toplumda ayrımcılığı gösteren “Hadis Düşmanı” şeklinde ithamlardır. Bu bakımdan sosyal medyada dinî içerikli siteler, Kur’an ve Hadis ilmi ile kaynaklarına dair belirgin bir alt yapıya sahip olmayan ancak İslam’ı tanımak isteyen bir kimse için güvenilir olma özelliğini yitirmiş olacaktır. Bir başka ifadeyle bu siteler, iki Müslümanın ayet ve hadisler konusunda uzlaşıp kaynaşabileceği ortam olmaktan uzak ve denetimsizdir. Birbirine muhalif düşüncelerin olması elbette mümkündür. Ancak bu fikir ayrılığı düşmanlığı, ötekileştirmeyi ve taassubu tetikleyemez.

Bu bölümde ele alacağımız bir diğer örnek tekfir meselesinin küresel bir dünyaya nasıl etki ettiği ile alakalıdır. Daeş ve İstanbul Fethi ile irtibatlı olarak yaygınlaştırılan bir hadistir. Bu rivayetin paylaşımıyla, sosyal medyada tekfir söyleminin nasıl ve ne şekilde yaygınlık kazandırılmaya çalışıldığına işaret edilecektir.

Dördüncü Örnek: Küfür Meselesi ve Fetih Söylemi

Söylemlerin içine yerleştirilmiş ayet ve hadis metinleri, dini düşüncenin veya bir fikrin Müslüman üzerinde etki yapmasında önemli bir faktördür. Bir fikrin dışı vurumu, düşüncelerin insan kalbinde örtülü kalıp birikim oluşturmaları sonucunda ortaya çıkar. Kişide ön kabuller bir anda belirmez; zamanla insanı inkâr, kendine söyleneni reddetmeye sevk eder. Bu nedenle bir sözü destekleyen ayet veya hadisin söylenme gerekçesi ne kadar önemli ise muhatabın o sözü kabule hazır oluşu da ona nisbetle önem arz edecektir. Seçmiş olduğumuz örneklem tekfir, fetih ve cihad kavramlarını gündeme alan bir paylaşım olup “İstanbul’un Fethi” ile alakalı rivayettir.

Söz konusu rivayet, sosyal medyada tekfir ve fetih ekseninde “Cihad” başlığı altında zikredilmekte ve “Terör” ile İslam’ı irtibatlı göstermektedir. Elbette terör faaliyetlerinin tek sebebi “Fetih Hadisi” değildir; ancak bu tür rivayetlerle Müslümanlar ve özellikle Türk toplumu üzerinde Tekfir, Fetih ve Cihad v.s kavramlarla oluşturulmak istenen algı önemlidir. Söz konusu rivayet şöyledir: *لَتَفْتَحَنَّ الْقُسْطَ طَيِّبَةً فَبِعَمِّ الْأَمِيرِ أَمِيرُهَا، وَبِعَمِّ الْجَيْشِ ذَلِكَ الْجَيْشُ* “İstanbul fethedilecektir. Onu fetheden emir ne güzel emir, ordu ne güzel ordudur.” (Hanbel, 2001: XXXI, 287 (18957); Hâkim, 1990: IV, 468 (8300)).

Rivayetin isnadındaki Abdullah b. Bişr el-Ganevî el-Has’amî (ö. 125/743) hakkında Elbânî (ö. 1420/1999) zayıf hükmünü verirken (Elbânî, 1992: II, 268 (878), sünnet karşıtlığıyla tanınan Ebu Reyze (ö. 1390/1970) rivayetin İstanbul kuşatmasına katılan Emevî Halifesi Yezîd b. Muâviye (ö. 64/683) tarafından uydurulduğunu iddia etmiştir. (Ebu Reyze, 1957: s. 102). Ancak İbn Hibbân (ö. 354/965), Hâkim (ö. 405/1014), Zehebî (ö. 748/1348), Heysemî (ö. 807/1405), İbn Hacer (ö. 852/1448) gibi muhaddisler isnadı itibariyle rivayeti sahih kabul etmektedir. Ayrıca ravi el-Ganevî’yi, Buhârî (ö. 256/870) ve İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) cerh etmemiştir. (Bkz. Buhârî, trs: V, 49 (103); İbn Ebî Hâtim, 1952: V, 13 (63); İbn Hibbân, 1973: VII, 17 (8808); Hâkim, 1990: IV, 468 (8300); Heysemî, 1994: VI, 218 (10384, 10385); İbn Hacer, 1994: II, 616 (2397)). Dolayısıyla rivayetin isnadı sahih kabul edilmektedir. Sosyal med-

yada söz konusu rivayet, zayıf/uydurma olarak paylaşılmaktadır. (Google.com, 2017). Youtube, 2017; sasirtiyorum, 2017).

2016 yılında hazırlanan bilimsel bir raporun dikkate alınarak rivayetin analiz edilmesi yerinde olacaktır. Raporda “2003 yılında ABD’nin Irak’ı işgal etmesiyle başlayan sürecin ardından Irak yönetiminde Sünniler, saf dışı bırakılmış ve bölgede Şii ağırlıklı bir yönetim oluşturulmuştur. Önce el-Kâide adıyla kendine taraftar bulan, ardından Irak İslam Devleti adını alan Daeş adlı bu terör örgütü, İslam âlemi üzerinde bir dizi sistemli propagandalar yapmıştır. Bu örgüt, toplumsal zeminde Sünnilerin yaşadığı dışlanmışlık, çaresizlik vb. sorunlara yönelik dinî argümanlardan yola çıkarak çeşitli söylemler geliştirmiş, Müslüman hedef kitleye hitap edebileceği sosyolojik bir zemin bulduğuna” (Orsam, 2016: s.10) dikkat çekilmiştir.

Söz konusu örgütün, “İstanbul’un Fethi” ile ilgili “*İstanbul fethedilecektir. Onu fetheden emir ne güzel emir, ordu ne güzel ordudur*” hadisi etrafında sosyal medya paylaşımlarında tekfir, fetih, cihat gibi kavramların ana tema olarak işlenmesi düşündürücüdür. Bu paylaşımlar, bir taraftar ağı kurulmaya yönelik sıradan propagandadan ötedir. Nitekim söz konusu örgütün “İstanbul ikinci defa fethedilecek mi?”, “Hz. Mehdi’nin İstanbul’u fethi, zuhura aylar kaldı, geliyor inşallah, Mekke’de zuhur edecek İslam birliğini kuracak, Şam’da huruç edecek...” (safaasya, 2017), “İstanbul’a Dikilen Bayraklar Hz. Mehdi’nin Çıkış Alameti mi?” (Galaxia, 2017), “1453 yıl sonra İstanbul’un Allah tarafından kansasız olarak tekrar fethedileceğine inanıyorum.” (Hanifler, (2017), “Kostantiniyye daha önce fethedildi ama bu müjdede bahsedilen fetih daha gerçekleştirmemiştir.” (İslahhaber, (2017), “İslam ehli İstanbul’u fethedecek sonra Deccal çıkacak.” (Tevhidigündem, (2017) şeklindeki sosyal medya paylaşımları bu endişeyi doğrular niteliktedir.

Adı geçen örgüt, iddia ettikleri fethi müyesser kılabilmek adına 2015 yılı Haziran ayında ilk sayısını yayımladığı “Konstantiniyye Dergisi”ni neşretmiştir. Dergide “Bu güne kadar (sözde) İslam Devleti’ne (İşid=Daeş) kilometrelerce alanı savaş ve silahla bahşeden Rabbimizden derginin adını verdiğimiz “Konstantiniyye”yi (İstanbul’u), savaşırsız ve kansasız bize kapılarını açmasını diliyoruz.” (Milliyet, 2017) iddiası yer almaktadır. Örgüt, 2015 yılında hazırlanan bir başka rapora göre şu ifadelerle tanımlanmıştır:

“Hz. Peygamberin (s.a.s) hadislerini ele alırken Kur’an ayetlerinde olduğu gibi zahirci bir yaklaşım sergilemektedir. Ayet ve hadisin ne şekilde söylendiğini dikkate almaz. Metni olduğu gibi kullanır. Nassları bağlamından koparıp ideolojisine uygun yorumlar. Örgütün temel felsefesi, hadislerde rivayet ve dirayet özelliklerine riayet etmemektir. Örgüt, Kur’an ile Sünnetin hükümlerinde uyuma (mutâbakâta) dikkat etmez. Hadislerin sıhhatini tespit konusunda herhangi bir çaba içerisine girmez. İstanbul’un henüz fethedilmediğini iddia eder. Fiten hadislerini, Kıyamet alametleri, Mehdilik ve Deccal’le ilgili pek çoğu uydurma ve zayıf olan rivayetleri kendi ideolojisine uygun olarak yorumlar.” (DİB, 2015).

Örgütün yayımlamış olduğu “Konstantiniyye dergisinin ilk yedi sayısını kapsayan örneklemede kâfir, küfür ve tağut kelimelerinin sıkça kullanıldığı da görülür. Türk okuyuculara yönelik çıkarılan bu dergi, sahip olduğu yönetim sistemi nedeniyle en başta Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni ötekileştirerek kendi ideolojik formasyonunu güçlendirmeye çalışmaktadır.” (Orsam, 2016: s. 23). Bu iddialarıyla örgüt Râfîzî, Şii ve Hâricî zihniyetin neden olduğu geçmişte İslam toplumunda tecrübe edilen derin yaraları ve fitneleri çağrıştırmaktadır. Sıradan bir propaganda seviyesinin ötesinde söylemler içerir. Sosyal medyadaki söylemlerine bakılırsa problem, sadece

Sünnîlerle ilgili değildir. Örgütün Şia ile de ciddi problemleri bulunmaktadır. (Habertürk, 2017; ehlibeytalimleri, 2017; turknews, 2017).

Netice itibarıyla sosyal medyada makul görünen ayet ve hadis paylaşımları tekfir, fetih, cihat gibi söylemlerle öne çıkıyorsa bu, bir örgüt veya sempatizanlarının kurgulamış olduğu sistemli bir çalışmadır. Günümüzde Daesh adıyla bilinen bu örgütün “*Fetih Hadisi*”ni de kullanarak İslam toplumunda iman ve küfür konuları gündeme aldığı aşîkârdır.

Bu yüzden İslam toplumunda “Rivayet Asrı” dediğimiz hicri ikinci ve üçüncü asırlarda tecrübe edildiği ve farklı mezheplerin doğuşunu tetikleyen çok önemli bir dönem yaşandığı gibi, günümüzde de ayet ve hadislerin paylaşımı aracılığıyla İslam dışı zararlı oluşumların yeniden gündeme getirilmesi mümkün görülebilir.

TEKFİR PROBLEMİNİN SEBEPLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Günümüzde medya en etkili yönlendirme gücünü elinde bulundurmakta, küçülen dünyamızda tüm iletişimi artık ellerimize vermektedir. Gün geçtikçe artan sosyal medya iletişim araçları, birçok insanı sanal da olsa bir araya getirmekte ve kişiler arası haber ağını güçlü tutmaktadır. Günümüz insanı sosyal medyada doğru bilgiye ulaşabildiği gibi yanlış olanı da takip edebilir durumdadır; hatta yanlış doğru, doğruyu yanlış olarak sunabilme etkisine sahiptir. Bu nedenle elde ettiği tüm imkânlar, kişiye duygu ve düşüncelerini açıkça ifade edebilme özgürlüğünü sağlamış durumdadır. Ancak bu hürriyet; savaşı kışkırtan, ayrımcılığı tetikleyen, kin, nefret ve tekfiri ortaya çıkartan güç olamaz.

Sosyal medyada bir paylaşımcının, mümini küfürle itham etmesinin bazı sebepleri şöyle sıralanabilir:

I. Bilgi Yetersizliği: Her insan dinî konuda yetişmiş olmayabilir. Ancak İslam’ın temelini oluşturacak namaz, oruç, hac, zekât, zina, hırsızlık, içki içmek, gibi belli konularında kendini yetiştirmiş olması icap eder. Zira devamlı bilgisizlik mazur görülemez.

II. Hata Yapmış Olmak: Hata yapan kişinin kasıtlı olması beklenmez. Kasıtlı olmak, bileerek bir eylemi yapmaktır. Nitekim medeni hukuka göre, taammüden adam öldüren kişi kasıtlı davranmış ve işi tasarlamış kabul edilir. TCK 4. Maddesine göre “Ceza kanunlarını bilmemek mazeret sayılmaz; kanunu bilmediği için meşru sanarak bir suç işleyen kimse ceza ile yükümlü tutulur.” (TCK, 2004). Dini konuda da kasıt önemli bir faktördür. Bu hususta ayet açıktır: “*Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır.*” (Kuran:33/5). Hz. Peygamberin (s.a.s) beyanı bellidir: “*Şüphesiz Allah ümmetinden hata, unutmama ve bir şeyi yapmaya zorlanmaları halindeki hükmü kaldırmıştır.*” (İbn Mâce: Talak, 16). “*Allah, bir kimseyi yapmadığı ve işlemediği sürece elinde olmadan kalbine gelen çirkin şeylerden dolayı hesaba çekmez.*” (Buhârî: Talak, 11). Bu sebeple bir Müslümanın nelerin hata olduğunu bilmesi icap eder.

III. İkrâh: İkrâh bir kimsenin razı olmadığı halde bir tehdit ve zorlama ile herhangi bir davranışa mecbur bırakılmasıdır. İslam, kimseyi zorla Müslüman yapma ilkesi koymamıştır. Allah dileseydi tüm insanları hidayete erdirir, hepsini imanla şereflendirirdi. Ancak Yüce Allah, insanoğlunu zorlamak yerine onlara tercih etme imkânı vermiş, iman ve küfür arasında hür iradeleri ile insanı baş başa bırakmış, İslam’ı tercih etme serbestliği tanımış ve “*Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.*” (Kuran:18/29) esasını getirmiştir. Hz. Peygambere de (s.a.s) “*Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mümin olsunlar diye, insanları zorlayacaksın?*” (Kuran:10/99) şeklinde hitap etmiştir.

IV. Yorum Farklılığı: Dinî metinleri yorumlarken kişinin değerlendirmeleri dinî referanslardan kaynaklanıyor, önyargı ve mezhep taassubundan uzak ise yorumunda mazur görülebilir. Bu, ayet ve hadislerin tam olarak anlaşılıp anlaşılmaması ile onları açıklayan âlimlerin görüşlerine katılıp katılmamakla alakalı bir durumdur. Zira nasların müfesser, muhkem, mücmel, müteşâbih olanları vardır, âlimlerin isabetle karar verdikleri veya tespitlerinde hatalı oldukları hususlar (ictihad) olabilir. Bu durum, “Dinin gayeleri ya da naslarda yer alan hükümlerin asıl gayelerini bilmek” (Boynukalın, 2003: XXVII, 423-427) anlamına gelen ve *Makâsîdû’ş-şerîa*, *el-Makâsîdû’ş-şer’iyye* adlarıyla anılan İslamî ilimlerde başlı başına bir ilim dalı kabul edilir.

V. Taklit ve İctihâd: Bir kimsenin, bir âlimin fikirlerini veya görüşlerini hiçbir delile dayandırmaksızın kabul etmesi taklit anlamına gelir. İctihâd, bir âlimin ayet veya hadisin lafızlarından veya manalarından yola çıkarak, bir konu hakkında çeşitli İslamî ilim metotları kullanıp bir hükme ulaşması için gayret sarf etmesidir. İctihad yapan âlime müctehid denir. Bu âlimin ulaştığı sonuç zan ifade eder ve tek doğru kabul edilmez. İctihadın, gerçeğe uygun olup olmadığını araştırmanın birçok ilmî kontrol yolu vardır. Bu hususta temel kural şudur: “Hiçbir müctehid âlim bir başka müctehid âlimi taklit etmez.” (Râfî, 1997: XII, 422).

Sosyal medyada tekfir problemine dair çözüm önerilerimiz şu şekildedir:

1. Sosyal medya kullanıcıları, paylaşımda bulundukları dinî konuların bilgi değerini göz ardı edemez. Zira geçmişte mezhep çatışmalarına dair derin yaralar açan sayısız örnekler, toplum hafızasında saklıdır. Bu nedenle günümüz sosyal medya paylaşımlarında, genellemeci bir zihniyet oluşumuna zemin hazırlamaları isabetli görülemez.

2. İslamî ilimlerin ana omurgası, din dili Arapça’dır. Türkçe üzerinden din dili oluşturulması doğru değildir. Zira ayet ve hadislerin orijinalleri Arapça olup sosyal medyadaki paylaşımlar genellikle Türkçe verilmektedir. Dolayısıyla din, ayet ve hadislerin doğru anlaşılıp yorumlanmasını zorunlu kılar. Bununla beraber, ayet ve hadislerin Türkçe olarak doğrudan paylaşıma açılmasında, dayanakların tercüme eserlerden hazırlandığı bir gerçektir. Bu durum, paylaşımcıları dini konularda savrulmalara karşı savunmasız bırakabilmektedir.

3. Sosyal medyada başvuru niteliği taşıyan pek çok dini site denetimsizdir. Bu sitelerin bazıları, din kisvesi altında ideolojilerini yansıtmaya gayret eden ve dinî konuları paylaşan yerlerdir. Bu çalışmada verilen örnekler, ilmî bir veri kaynağı olarak değil, denetimsizliğe örnek olması için verilmiştir. Dolayısıyla bu sitelerin sıradan bir örgüt propagandasını aşıp toplum içinde tefrika oluşturacak olmalarına dikkat çekilmiştir. Bu sitelerin pek çoğu, özellikle hadis kaynaklarını verirken Sünnî ve Şîî ayrımı yapmamaktadır. Oysa ehlisünnetin ve Şîa’nın hadis anlayışının ne olduğu tarihî süreçte bilinmektedir. Bu bağlamda din alanında sosyal medya, devletin hukuk düzeni içinde denetimden uzak tutmaması gereken ilgi alanı olmalıdır.

4. “Peygamber” bilinci sosyal medyada doğru oluşturulmalıdır. Bu çalışmada incelediğimiz bazı örneklem, mezhep taassubu bağlamında önemli bir faktördür. Batı dünyasında fanatiklik olarak karşılık bulan taassubun (bağnazlığın), sosyal medya üzerinde birçok yansıması görülmektedir. Zira taassup, tarih boyunca ciddî problemler ürettiği gibi düşünce, siyaset ve milliyetçilik alanlarında da her zaman tetikleyici unsur olmuştur. Oysa sosyal medya, insanların sosyal yönlerini ortaya çıkartan bir hoşgörü alanıdır.

5. Bunun yanı sıra sosyal medya kullanıcıları, Kur’an ve Sünnet bilincini mezhep taassubu önüne koymalıdır. Örneklem olarak seçtiğimiz paylaşımlarda, ayet ve hadislerin bağlamından kopartılarak doğrudan hüküm çıkartıldığı ve bunların dinin değişmezi olarak paylaşılabildiği sonucuna varılmıştır. Hâlbuki İslamî ilimlerin, asırlardır devam eden bir metodolojisi vardır.

6. Farklı fikirleri tartışmanın üslup ve neticesi, bir Müslümanın diğer bir Müslümanı tekfir etmesi olamaz. Aksi halde pek çok dinî davranış, Müslümanlar arasında sosyal medya üzerinden hızla yaygınlaşacak veya bu durum İslam karşıtlarınca suiistimale açık görülecektir.

7. Günümüzde “Radikal İslam” söylemleri artmıştır. Bunun bir örneği Daesh terör örgütüdür. Onlara göre tekfir, fetih, cihad en önemli dinî kavramlardır. Sosyal medya kullanıcıları, bu tür paylaşımlara karşı dikkatli olmalıdır.

8. Sosyal medya, günümüzde özgür haber alma merkezi kabul edilir. Ancak dinin özgürce tenkit edildiği bir sosyal paylaşım alanı olamaz. Zira din, salt aklın değil nassların kabulü esasına dayanır. Bu esasların denetimsizce sorgulanması ve yargılanması doğru değildir.

9. Facebook, twitter, instagram, snapchat gibi sosyal paylaşım siteleri insanımızın vazgeçilmezidir. Gerekli önlemler alınmaz ise bu tür sosyal paylaşım siteleri, pek çok insanın gerçek kimliğini gizlemek suretiyle çeşitli şer odaklarına dönüşebilir.

10. İslam toplumunda dinî konulara ilişkin sağlıklı veri tabanları oluşturmaya yönelik bilgi teknolojileri geliştirilmesi kaçınılmazdır.

11. Modern çağın özellikle gençlere sunduğu sınırsız imkânlarla meydan okumak ve yasaklamak yerine gençlerin sosyal medya iletişim araçları ile barışık yaşayabilecekleri ortamlar hazırlanmalıdır. Üniversiteler yaygın ve örgün eğitim kurumları desteklenmek suretiyle en başta gençler sosyal medyada bilinçli hale getirilmelidir.

12. Sosyal medya interaktif bir alandır. Günümüz gençlerini, ezberci/genellemeci bir zihniyete kurban etmek doğru değildir.

13. Tekfir problemi, iletişimde sağlıklı gelişmeler sonucu günümüzde yayılmaktadır. Tek taraflı değildir. Etki tepki doğurur. Hâlbuki dinî söylemler tepki almak için yapılmaz.

SONUÇ

Tekfir, bir müminin küfür ve şirk ile itham edilmesi demektir. Sosyal medya, kullanıcılarının kendini ifade edebildiği bir alan olmakla beraber din adına pek çok konuların paylaşıldığı, ayet ve hadislerden hükümler çıkartılarak kişiler ve olaylar üzerinde dini yönlendirilmelerin yapıldığı bir paylaşım ağıdır. Sosyal medyada çeşitli görüntülerine ve paylaşımlarına tanık olduğumuz tekfir, geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüz sosyal medyasında da ciddi bir problemdir. Çeşitli paylaşımlarda kişiyi ötekileştirmek ve dinî inancına göre hakkında hüküm vermekle alakalı örneklerle rastlamak mümkündür. Bu yönüyle sosyal medya, hizipleşme ve gruplaşma faaliyetine dönüşebilmektedir.

Bu çalışmada, sosyal medyada dini paylaşım içeren dört temel başlık örneklem olarak ele alınmıştır. Dinî argümanlar kullanılarak ayet ve hadisler altında fert ve toplum üzerinde oluşturulduğu tespit edilen “Din, Peygamber ve Algı” ekseninde bazı sonuçlara dikkat çekilmiştir. Birinci başlık “Genellemeci Zihniyet ve Yönetim” ile alakalıdır. Bu başlık, öteden beri din ve siyaset ilişkisi önemli görüldüğü için ele alınmıştır. Çünkü siyasî otorite ile barışık olmak için mezheplerin kimisi siyasallaşmış, fıkıh mezheplerinde olduğu gibi bazısı söylemlerinde sosyal hayatın içinde ahkâma ilişkin arayışlara girmek zorunda kalmıştır. İtikadî mezheplerin bazısı, fikir ve inanç bağlamında bu değerlendirmeye ihtiyaç hissetmiştir. Buna bağlı olarak ayet ve hadis yorumları, her dönemde önem kazanmıştır. Bu bağlamda “Hadisler ve Güncel Yorum” başlığıyla günümüzdeki paylaşımların yanlışlıklarına ayrıca işaret edilmiştir. Üçüncü başlıkta “Kaynak Karmaşası ve Sünnî/Şîî Yaklaşımlar” incelenmiştir. Bugün, sosyal medyada muazzam bir bilgi yığını vardır. Bunların ayıklanması ciddi bir problemdir. Gerçek bilgiye ulaşım problem arz etmektedir. Bu problemin tekfir bağlamında, fertlerden ziyade uluslararası yaygınlık kazandığı görülmekte, daha geniş kitleleri etkisi altına aldığı anlaşılmaktadır. Makalede bu ne-

denle Daeş terör örgütünün paylaşımları örneklem olarak alınmış, “Küfür Meselesi ve Fetih Söylemi” başlığı altında incelenmiştir. Küresel medyada İslam ve terör kavramlarını bir araya getirenlerin her zaman olabileceğine işaret edilmiştir. Söz konusu örneklemelerde, ayet ve hadislerin bağlamından kopartılarak tekfirle yorum ve paylaşımına nasıl açıldığı incelenmiştir. Çünkü tekfirin nihai hedefi, gerek fert gerekse toplum üzerinde fitne uyandırmak ve din üzerinden kaos ortamı meydana getirmektir. Günümüz İslam toplumunda bunun örnekleri çoktur ancak çalışma sosyal medya ve tekfir başlığıyla sınırlandırılmıştır.

Sosyal medya en çok gençler arasında kullanılan bir iletişim aracıdır. Genç kuşaklar üzerinden dinin olumsuz etkilerinin neler olabileceği, gelecek nesiller üzerinde nasıl tecrübe edileceği önemlidir. Bu durum, ayet ve hadisler üzerinden dinin sorgulanması ile başlatılabilir ki, gerekli dinî alt yapısı olmayan fertler için bu husus suiistimale açıktır. Bu bağlamda salt akılla genellemeci zihniyetin oluşturabileceği tehlikeye, dini konuların Türkçe metinler üzerinden paylaşımında ciddi hatalar yapılabileceğine, Haricî ve Şîî oluşumların Ehlişünnet üzerinden sosyal medyada yayılan kaynak ve kavram kargaşasına yol açabileceğine dikkat çekilmiştir. Tekfir, fetih, cihad kavramları ile yaygınlaşan dini argümanlara karşı dikkatli olunmasının gerektiği vurgulanmıştır.

Taassup her alanda ayrıştırıcı bir özelliğe sahiptir. Din, ayrıştırıcı söylemlerle ve radikal tutumlarla değil, Hz. Peygamberin (s.a.s) örneğinde tavsiye edilen güzel ahlakla daha iyi idrak edilip yaşanılabilir. Daeş örneğinde görüleceği üzere radikal söylemler, Müslümanın terörle birlikte anılmasına ve İslam karşıtları tarafından suiistimal edilmesine fırsat verecektir. Bu sebeple sosyal medyada tekfire yönlendirici ifadelerden, ayet ve hadislerle paylaşımcıları yönlendirmekten kaçınmak gerekir.

Bir müminin, mümin kardeşini tekfir edip İslam dışına çıkartması İslam’ın değil manevi gelişimini ikmal edememiş kişinin hatasıdır. Din ayrıştırıcı değil bütünleştiricidir. Bir kimsenin hatalı bir yorum sonucu İslam diniyle şereflenmesi, müminin yapılacak yorum neticesinde küfre düşürülmesinden ve tekfir edilmesinden çok daha isabetli olacaktır. Sosyal medya, ehli olmayan kişi veya kişilerin İslam adına konuştukları, belli hükümlere vardıkları sosyal paylaşım yeri olmamalıdır. Gerekli ve bağlayıcı hukukî önlemler alınmalıdır.

Tekfir, Müslüman toplumunda güvenliği yok edici bir özelliğe sahiptir. İslam, itidali tavsiye eder. Barış ve güvenliğin esas alındığı bir dindir. Kur’an ve Sünnet bunu ortaya koymuştur. İslam’ın özünde şiddet yoktur. İslam’ın varlığına kast edildiği zaman savaş, en son çaredir. Sosyal medyada fikir özgürlüğü, haber alma hakkı, kişiye ayet ve hadisleri dilediği şekilde yorumlama yetkisi vermez. Çözüm önerilerinde teklif edildiği gibi sosyal medya kullanıcılarının, dinî eğitim ve kültür seviyeleri farklıdır. Sosyal medyada dinî konularda savrulmalara karşı gerek fertler gerekse devlet düzeyinde eğitici, geliştirici ve denetleyici önlemler alınmalıdır. Hiç kuşkusuz sosyal medya, günümüz gençleri/fertleri adına önemli bir kazanımdır. Eğer önlem alınmaz ise bu paylaşım siteleri, pek çok insanın gerçek kimliğini gizlemek suretiyle mümini kolayca tekfir edebilecek şer düşünce odaklarına dönüşebilir.

KAYNAKLAR

- Hanbel, Ahmed b., Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed. (2001). *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâûd-Adil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-risale.
- Hanbel, Ahmed b., Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed. (1983). *Fedâilü's-Sahabe*. thk. Vasıy-yullah Muhammed Abbas. Beyrut: Müessesetü'r-risale. I-II.
- Bezzâr, Ebubekir Ahmed b. Amr. (2009). *Müsnedü'l-Bezzâr*. thk. Mahfuzurrahman Zeynüllah. Medine: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem. I-XVIII.1. Baskı.
- Boynukalın, Ertuğrul. (2003). “*Makâsıdü's-şerîa*”. DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi). C. XXVII. S. 423-427. İstanbul.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. (trs). *et-Târihu'l-kebir*. thk. Muhammed Abdülmuîd Hân. Haydarâbâd: Dâru'l-meârifî'l-Usmâniyye. I-VIII.
- Cezâirî, Tahir b. Salih. (1995). *Tevcihü'n-nazar ilâ usûli'l-eser*. thk. Abdülfettâh Ebu Gudde. Halep: Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslamiyye. I-II. 1. Baskı.
- Davetulhaq (2017). <http://www.davetulhaq.com/tr/mkportal/> adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- DİB. (2015). Diyanet İşleri Başkanlığı. *Daiş'in Temel Felsefesi ve Dini Referansları Raporu*. Ankara: Din İşleri Yüksek Kurulu Yayını.
- Dunyavegercekler (2017). Dünya ve Gerçekler, <http://www.dunyavegercekler.com/haber/990-25-kare-teknigi> adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Ebu Reyze, Mahmûd. (1957). *Advâün ale's-Sünneti'l-Muhammediyye*. Nşr. Taha Hüseyin. Kahire: Dâru'l-meârif. 7. Baskı.
- Ehlibeytalimleri (2017). http://www.ehlibeytalimleri.com/sefine-hadisi_d11601.html adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Elbânî, Ebu Abdurrahman Muhammed Nâsiruddîn. (1992). *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daiife ve'l-mevdûa ve eseruhâ's-seyyi' fi'l-ümme*. Riyad: Dâru'l-meârif. I-XIV. 1. Baskı.
- Facebook.com (2017). https://www.facebook.com/permalink.php?id=532035840170679&story_fbid=847 adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Fığlalı, E. Ruhi. (1997). “*Hâricîler*”. DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi). C. XVI. S. 169-174. İstanbul.
- Galaxia, (2017). <http://galaxia.blogcu.com/istanbul-a-dikilen-bayraklar-hz-mehdi-nin-cikis-alameti/5055463> adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Gaybihaberler (2017). <http://gaybihaberleri.blogspot.com.tr/2015/04/amerikann-sonu-amerikann-korktugu-hadis.html> adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Google.com (2017). <https://www.google.com.tr/search?q=istanbulun+fethi+hadisi+ger%C3%A7ek+mi&> adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.

- Habertürk, (2017). <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1594731-iran-i-ayaga-kaldiran-olay-hepsini-oldurecegiz> adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Hâkim, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdullah en-Nisâbü'rî. (1990). *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye. I-IV.
- Hanifler, (2017). <http://www.hanifler.com/showthread.php?p=3059> adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Heysemî, Ebul Hasen Nuruddin Ali b. Ebîbekir. (1994). *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*. thk. Hüsâmüddin el-Kudsî. Kahire: Mektebetü'l-kudsî. I-X.
- Hurr, Muhammed b. el-Hasen el-Âmilî. (1968). *Vesâilü's-Şîa*. thk. el-Hâc eş-Şeyh Ebu'l-Hasen eş-Şa'rânî. Tahran: Mektebetü'l-İslamiyye. I-XI (Mücellled).
- İbn Asâkîr, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen Hibetullah (1983). *Tebyînü kezîbi'l-müfterî fî mâ nüsi-be ilâl-İmam Ebi'l-Hasen el-Eş'arî*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-arabî. 3. Baskı.
- İbn Ebî Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed. (1952). *el-Cerh ve't-Ta'dîl*. Haydarâbâd: Dâiretü'l-meârifî'l-Usmâniyye.1. Baskı.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî. (1994). *İthâfu'l mehere bi'l-fevâidi'l-mübtékire min etrâfi'l-aşere*. thk. Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. Medine: I-XIX. 1. Baskı.
- İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî (1973). *es-Sikât*. Haydarâbâd: Dâiretü'l-meârifî'l-Usmâniyye. I-IX. 1. Baskı.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdilhalîm (1986). *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fî nakzı kelâmi's-Şîati'l-Kaderiyye*. thk. Muhammed Reşâd Sâlim. Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûdi'l-İslamiyye. I-IX. 1. Baskı.
- İhvanforum (2017). <http://ihvanforum.org/42680-sefine-hadis-i-serifi.html>, adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- İslahhaber, (2017). <http://www.islahhaber.net/isid-in-hedefi--istanbul-u-fethetmek-46191.html> adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- İslaminida (2017). <http://www.islaminida.com/forum/index.php?topic=2977.0>, adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl İyâz b. Musa el-Yahsûbî (1998). *İkmâlu'l-Mu'lim bi fevâidi Müslim*. thk. Yahya İsmail. Mısır: Dâru'l-vefâ. I-VIII. 1. Baskı.
- Kahin, (2017). <http://kahinostradamus.blogspot.com.tr/2014/07/abd-senatosunda-tartisilan-beyaz-saray.html> adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Küleynî, Ebu Cafer Muhammed b. Yakub er-Râzî (1968). *el-Usûl mine'l-Kâfî*. thk. Ali Ekber el-Gaffârî. Tahran: Dâru'l-kütübi'l-İslamiyye.
- Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed (2005). *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. thk. Mecdî Bâslûm. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye. I-X. 1. Baskı.
- Medyasafak (2017). <http://medyasafak.net/haber/1386/ibn-teymiyye-nin-ehl-i-beyt-as-dusmanligi-2> adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.

- Milliyet (2017). <http://m.milliyet.com.tr/yazarlar/mehves-evin/-istanbul--tekbir-sesleriyle-fethedilecek--2074989/> adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Nevevî, Ebu Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref (1972). *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim İbni'l-Haccâc*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî. I-IX (Mücelled). 2. Baskı.
- Orsam (2016). *Daeş Terör Örgütü ve Konstantiniyye Dergisi*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. Ankara: Rapor no: 204.
- Öz, Mustafa. (1992). “*Bihârü'l-Envâr*”, DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi). C. VI. S. 139-141. Ankara.
- Öz, Mustafa. (2000). “*İmame't*”. DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi). C. XXII. S. 201-203. Ankara.
- Râfî, Ebu'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed el-Kazvinî (1997). *el-Azîz Şerhu'l- Vecîz*. thk. Ali Muhammed Avvad. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye. I-XIII. 1. Baskı.
- Râzî, Ebu Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer (1999). *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî. 3. Baskı.
- Safaasya (2017). <http://safaasya.blogspot.com.tr/2014/02/hz-mehdinin-istanbulu-fethi.html>, adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Slogandegil (2017). slogandegilsadecegercekler.com/amerika-nin-sonu, adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Sorularlarisale (2017). <http://www.sorularlarisale.com/printarticle.php?id=469>, adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Şaşırtıyorum, (2017). <http://sasirtiyorum.blogspot.com.tr/2015/02/hz-muhammed-savin-istanbulun-fethi.html>, adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Şehristânî, Ebu'l Feth Muhammed b. Abdilkerim (1968). *el-Milel ve'n-Nihal*. thk. Abdülaziz el-Vekîl. Kahire: Müessesetü'l-Halebî. I-III.
- Şeyh Sadûk, Ebu Ca'fer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Musa b. Babeveyh el-Kummî (1958). *Uyûnü Ahbâri'r-Rızâ*. Kum: İntişârâtü's-Şerif er-Rızâ. I-II. 1. Baskı.
- Tagut (2017). <https://tagut.wordpress.com/tag/allah%E2%80%99in/> adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed (1993). *Tahrîcül- akîdeti't-Tahâviyye*. Talik: Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamiyye. 2. Baskı.
- TCK (2004). *Türk Ceza Kanunu*. Kanun No: 5237. Kabul Tarihi: 26.9.2004.
- Teftazânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahrüddîn Ömer el-Horâsânî et-Teftâzânî eş-Şâfiî (1998). *Şerhu'l-mekâsıd*. thk. Dr. Abdurrahman Umeyra. Beyrut: Âlemü'l-kütüb. I-V. 3. Baskı.
- Tevhidigündem, (2017). <http://www.tevhidigundem.biz/melhame-i-kubraarmageddonbuyuk-dunya-savasi> adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Tevhit (2017). <http://www.tevhidakidesi.net/allahin-indirdigi-ile-hukmetmeyenler/> adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.

- Türknews, (2017). <http://turknews.ca/ortadogunun-yeni-daesi-hasd-i-sabi?unsubscribe=1> adresinden 06 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Time (2017). www.timeturk.com/tr/2012/10/12/beyaz-ev-in-saray-in-fethine-dair adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Üzüm, İlyas (2004). “Mezhep”. DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi). C. XXIX. S. 526-532. İstanbul.
- Yalanyazan, (2017). <http://yalanyazantarihutansin.net/amerika-nin-sonu-amerika-nin-korktugu-hadis-i-serif> adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Yavuz, Y. Şevki (1993). “Cemel Vak’ası”. DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi). C. VII. S. 321-322. Ankara.
- Yavuz, Y. Şevki (1994). “Ehl-i sünnet”. DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi). C. X. S. 525. Ankara.
- Yenisafak (2017). Şafak, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/seriatla-hukmetmeyen>, adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.
- Youtube (2017). www.youtube.com/watch?v=9PMACHFuE5U adresinden 05 Ağustos 2017 tarihinde alındı.